

DOI: 10.3189/2308-4081/2022-12(1)-10

Кандидат філологічних наук, старший викладач, **КАТЕРИНА ДУБІННА**
Хмельницький національний університет
Адреса: м. Хмельницький, вул. Інститутська, 11, 29000, Україна
E-mail: arxnovus@gmail.com
ORCID 0000-0003-4746-6943

**ПРОБЛЕМА ВИВЧЕННЯ РОСІЙСЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ
В КУРСІ ІСТОРІЇ ЗАРУБІЖНОЇ ЛІТЕРАТУРИ В УКРАЇНІ
НА ТЛІ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ 2022 РОКУ:
ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ІЗ ДОСВІДОМ ІЗРАЇЛЯ
У ФОРМУВАННІ ПРОГРАМ ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ДИСЦИПЛІН
ІЗ ВКЛЮЧЕННЯМ НІМЕЦЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ**

АННОТАЦІЯ

У статті продемонстровано унікальне місце літератури в культурі людства як доказ найвищого функціонування мови і одного з основних ознак формування нації та держави. Доведено актуальність дослідження в умовах Російсько-української війни 2022 р. та проаналізовано історію стосунків Росії і України як ключ до розуміння природи цієї війни.

В центрі дослідження розглянуто поняття «геноциду», з метою продемонструвати очевидні паралелі у долі українського та єврейського народів. У дослідженні також розкрито особливі культурні та історичні аспекти, які впливають на підбір та формування індивідуальних науково-педагогічних підходів до залучення німецького (для Ізраїлю) та російського (для України) компонентів у курс історії зарубіжної літератури та національних літературознавчих наук. У статті проаналізовано науково-педагогічний досвід Ізраїлю у формуванні основних підходів до дослідження та концепції вивчення німецької літератури як в Ізраїлі, так і у світі. Розглянуто шляхи залучення німецького компоненту в програми літературознавчих наук. Все це зроблено на основі ґрунтовного опрацювання магістерських та бакалаврських програм різних факультетів, відділів і кафедр гуманітарних та класичних університетів Ізраїлю, а також на основі праць провідних ізраїльських й світових дослідників в напрямку історії, літератури та педагогіки.

Як відповідь на запит суспільства, у статті розкриваються основні важелі, які слід враховувати при залученні чи вилученні російського компонента з програм вивчення зарубіжної літератури та української літератури. Запропоновано україноцентричну концепцію, враховуючи ізраїльський досвід, з відповідними науковими, літературознавчими, педагогічними, історичними, соціальними, культурними, політичними механізмами роботи з російським літературним компонентом в українському науково-освітньому полі.

Ключові слова: історія зарубіжної літератури, педагогіка, науково-педагогічна концепція, українська література, єврейська література, літературознавчі науки, російська література, німецька література, геноцид, державотворча нація, Російсько-українська війна 2022 р.

**THE ISSUE OF STUDYING RUSSIAN LITERATURE IN THE COURSE
OF THE HISTORY OF FOREIGN LITERATURE IN UKRAINE
IN THE CONTEXT OF THE 2022 RUSSIAN-UKRAINIAN WAR: STUDYING
EXPERIENCE OF ISRAEL IN THE FORMATION OF THE PROGRAMS
OF LITERATURE STUDIES WITH THE INCLUSION OF GERMAN LITERATURE**

ABSTRACT

The article demonstrates the unique place of literature in human culture as a proof of the highest functioning of language and one of the main features of the formation of a nation and a state. The relevance of the research in the context of the Russian-Ukrainian war of 2022 has been proven and the history of relations between Russia and Ukraine has been analyzed as a key to understanding the nature of this war.

In the center of the study, the concept of "genocide" is considered, with the aim of demonstrating obvious parallels in the fate of the Ukrainian and Jewish peoples. The study also reveals special cultural and historical aspects that influence the selection and formation of individual scientific and pedagogical approaches to the inclusion of German (for Israel) and Russian (for Ukraine) components in the courses on the history of foreign literature and national literary sciences. The article analyses scientific and pedagogical experience of Israel in the formation of the main approaches to research and the concept of studying German literature, both in Israel and in the world. Ways of involving the German component in the programs of literary sciences have been considered. All this has been done on the basis of a thorough study of Master's and Bachelor's programs of various departments of humanitarian and classical universities in Israel, as well as on the basis of the works of leading Israeli researchers in the field of history, literature and pedagogy.

As a response to society's request, the article reveals the main levers that should be taken into account when involving or removing the Russian component from the programs of studying foreign literature and Ukrainian literature. A Ukrainian-centric concept is proposed, taking into account the Israeli experience, with appropriate scientific, literary, pedagogical, historical, social, cultural, political mechanisms for working with the Russian literary component in the Ukrainian scientific and educational field.

Keywords: *history of foreign literature, pedagogy, scientific and pedagogical concept, Ukrainian literature, Jewish literature, literary sciences, Russian literature, German literature, genocide, state-building nation, Russian-Ukrainian war of 2022.*

ВСТУП

Літературне питання особливо важливе для утвердження існування тої чи іншої культури та народу. Поява літератури, зокрема високої – це безперечний доказ культурної зрілості народу та держави, адже доводить здатність мови формувати текст будь-якого рівня: розмовний, офіційно-діловий, науковий, літературний, публіцистичний тощо. Окрім того, згідно основної суті філософії мови, мова є одним з основних елементів пізнання світу та творчого процесу, вона є ключем до розуміння мислення та структурування знань як людини, так і цілої групи людей (народу) і тут слід провести логічний вектор від мови до літератури, яка уже виражає особливості носіїв певної мови. Цей зв'язок дуже ґрунтовно описано у працях «Про мислення і мову» (1795), «Про вплив різного характеру мов на літературу і духовний розвиток» (1821) австрійського лінгвіста і одного з батьків філософії мови В. фон Гумбольдта.

Тож, на тлі Російсько-української війни 2022 року, питання вивчення російської літератури у курсі історії зарубіжної літератури у ЗСО та ВНЗ – вкрай актуальне і при цьому суперечливе, адже торкається безпосередньо науки, яка за своєю суттю має бути об'єктивна, неупереджена і, водночас, узгоджена із законом, мораллю, які неможливо оминати у сучасному глобальному, інформаційному світі. Саме тому наша розвідка досить складна структурно та контекстуально комплексна, оскільки торкається глибинних дидактичних, педагогічних, соціальних, історичних, релігійних, культурних, просвітницьких, дипломатичних, правових, етичних, естетичних питань в Україні та Ізраїлі як найбільш дотичної, за соціокультурною та історичною проблематикою, країни до України.

МЕТА ДОСЛІДЖЕННЯ

Метою статті є об'єктивне розкриття проблеми вивчення російської літератури в курсі історії зарубіжної літератури в сучасній Україні через порівняльний аналіз проблеми вивчення німецької літератури в курсах літературознавчих дисциплін в Ізраїлі.

ТЕОРЕТИЧНА ОСНОВА ТА МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ

У своїй розвідці ми опираємося на досить різні джерела та теоретичну базу, куди входять літературознавці, педагоги, історики, культурологи, мовознавці, політики та журналісти. Саме такі джерела дозволяють нам окреслити найбільш об'єктивну картину проблеми, її походження, основні постулати, аргументи та, звісно ж, дозволяють сформулювати конкретні вектори вирішення. Тож орієнтуємося на праці таких дослідників: Антона Вайс-Вендт (Anton Weiss-Wendt), Руга Вайс (Ruth R. Wisse), Мирослава Волощука, Сергія Громенка, Енн Еппелбом (Anne Elizabeth Applebaum), Аміра Ешеля (Amir Eshel), Рафала Лемкіна (Rafal Lemkin), Леслі Моріс (Leslie Morris), На-ама Рокем (Na'ama Rokem), Тімоті Снайдера (Timothy David Snyder), На-ама Шеффі (Na'ama Sheffi).

Згідно з особливостями нашої теми ми використовуємо такі методи дослідження: діахронний, синхронний, дедуктивний та індуктивний, аналітичний, біографічний, описовий, порівняльно-історичний із застосуванням елементів найновішого підходу «мультифронтиру» (Волощук та ін., 2022), а також крос-культурний метод як найбільш актуальний у сучасній гуманітарній науці.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Відома теза лейпцизького професора О. Пешеля звучить так: «Битви виграють шкільні вчителі» (Громенко, 1 червня 2022). Історик С. Громенко звертає увагу на те, що «Росія це розуміє і готується...». До того ж, дослідник вважає, що саме освітяни та їхня діяльність – це та ланка, «яка не збройно чи організаційно, а ментально зв'язує вояків із державою» (Громенко, 1 червня 2022). Отже, проблема присутності російського компонента в програмах українських літературознавчих дисциплін особливо важлива в соціокультурному, педагогічному, політичному аспектах, адже література – це м'який і ненав'язливий спосіб формування поглядів, смаків, ідеалів суспільства.

Ключовим у нашому порівняльному аналізі із ізраїльським культурно-політичним ставленням до німецької літератури є поняття «геноцид» (Weiss–Wendt, 2019) у всьому його широкому охопленні (Епплбом, 2018). Саме геноцид об'єднує єврейський та український народи не лише у ХХ столітті, коли це набуло ознак відвертого винищення народів, але і впродовж багатьох століть, що передували трагедії ХХ століття і що знову повторилося у ХХІ столітті 2022 року в Україні.

Історикиня Е. Епплбом вважає, що Р. Лемкін - автор терміну «геноцид», розумів факт голодомору в Україні, як «класичне підтвердження своєї концепції геноциду» (Епплбом, 2018), адже він стверджував, що «геноцид, винищення не тільки окремих осіб, але і культури і нації» (Епплбом, 2018).

Сучасна концепція, яка закладена в основі конвенції ООН «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього» передбачає вужче поняття геноциду, яке стосується лише фізичного винищення або значного ушкодження здоров'ю (Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. До 75-х роковин Голодомору в Україні. Інститут дослідження голодомору, 2020). Тож правове визначення діянь, що визнаються як геноцид, не є тим широким визначенням, що запропонував Р. Лемкін як головний ідеолог «світового дискурсу про геноцид» (Weiss-Wendt, 2019). Але нас наразі цікавлять обидва варіанти: визначення Р. Лемкіна та конвенції ООН «Про запобігання злочину геноциду і покарання за нього», адже як злочини царської Росії проти українського народу, так і сталінської Росії, зокрема факт голодомору 1932-1933 років та Російсько-українська війна 2022 року, повністю підпадають як під вузьке визначення ООН, так і під його широке розуміння сформульоване Р. Лемкіном.

Геноцид єврейського та українського народів мають фактичне підтвердження і не піддається сумнівам. Але у даному дослідженні зупинимо свій погляд на питанні здійснення Росією акту геноциду проти українського народу, спрямованого на знищення та повне заперечення існування українського етносу, культури, мови, літератури. Репресії Росії в різних її іпостасях, завжди були і є направлені на знищення будь-яких фізичних і духовних порухів до сформування українцями своєї держави колись та існування її зараз. Історикиня Е. Епплбом зазначає, що «історія Голодомору не обмежується власне голодом... Публічно було засуджено, ув'язнено, заслано до трудових таборів або страчено усіх, хто був причетний до недовговічної Української Народної Республіки, а також тих, хто розвивав українську мову, літературу, мистецтво та історію» (Епплбом, 2018). Військове вторгнення, воєнні злочини та злочини проти людства, що відбулися з 24 лютого 2022 року – це продовження геноциду 1932–1933 рр.

Саме у такому світлі знищення українського етносу як носіїв вкрай небезпечної культури, бо підривають лже-фундамент першості Російської імперії, описала у своїй книзі «Червоний голод. Війна Сталіна проти України» Е. Епплбом (Епплбом, 2018), адже, як зазначає історик С. Громенко: «саме Україна – справжня спадкоємиця Руси... Росія прагне повністю привласнити історію Руси – і тим воскресити претензії на «собіраніє земель русскіх» в одній державі» (Громенко, 19 квітня 2022). І тут варто додати цитату Т. Снайдера щодо відношення російської кон'юнктури до України: «Україна була вимушеним другом, ворогом був той, хто не розумів, що українці – частина російської цивілізації. Для Путіна «єдність душ» росіян і українців була волею Бога, захищеною актом насильства, що очищує» (Снайдер, 2022). В природі такої дружби – насильство як примусова асиміляція українського народу з прагненням відібрати ту історію і той культурний спадок, що доводить тяглість української історії від часів Київської Руси і тої, де ще не звучать поняття «українець», «Україна», а лише «русин», яке Росія трактує, як факт свого спадку. Підтвердженням цьому є те, що за державним стандартом Росії, історію Київської Руси росіяни вивчають, як власну і, відповідно, усі документи того періоду: літописи та літературні пам'ятки трактуються як російські. Наприклад, у

навчальній програмі російської літератури присутні такі твори: «Слово о полку Ігоревім», «Повість временних літ», «Життя Бориса і Гліба», «Повчання Володимира Мономаха» тощо. Також, як частину російської літератури, російські учні та студенти вивчають творчість М. Гоголя (Шкільна програма по літературі в Росії, 2022), який прожив частину життя в Росії і писав російською мовою, але про Україну.

В межах теми нашого дослідження, не можна оминати питання контекстуального наповнення програм із зарубіжної літератури у російських університетах та школах, де зарубіжною вважаються література усіх країн, окрім літератури пострадянських країн (Толмачов та ін., 2003), що свідчить про зверхність російського літературознавства у визнанні існування української, а також літератур країн колишнього Радянського Союзу, про страх перед національними літературами як доказ «високого» слова цих народів і, у випадку України, про культурну узурпацію духовного спадку та частини історії.

Тож у питанні повного чи часткового вилучення російського компонента з програм літературознавчих дисциплін в Україні, нам слід поглянути на досвід ізраїльських колег, хоча не без урахування унікальності єврейського питання та українського, самотність якого зумовлена поєднанням особливого географічного компоненту (Епплбом, 2018) із фактором «взаємодії на стику кількох принципово відмінних соціальних структур» (Волощук та ін., 2022), що визначають винятковість історико-культурних, політичних, соціальних процесів.

Ізраїльський науково-технічний довідник департаментів філологічних наук (Departments of Language Studies, 1999-2022), містить інформацію про усі факультети філологічного напрямку в класичних та гуманітарних університетах Ізраїлю. Оглянувши за довідником відділи та кафедри таких університетів: Університет імені Бар-Ілана у м. в Рамат-Гане (Bar-Ilan University), Університет імені Бен Гуріона в Негеві у м. Беєр-Шева (Ben Gurion University), Тель-Авівський університет у м. Тель-Авів (Tel Aviv University), Хайфський університет у м. Хайфа (University of Haifa), Єврейський університет у м. Єрусалим (Hebrew University of Jerusalem), ми з'ясували, що лише у деяких є окремо виділене місце для німецької філології: у Хайфському університеті - Центр німецьких та європейських досліджень (The Haifa Center for German and European Studies (HCGES) з однойменною магістерською програмою (The Haifa Center for German and European Studies (HCGES) is a joint project of the University of Haifa and the German Academic Exchange Service (DAAD), 2022) та у Єврейському університеті Єрусалима - Кафедра німецької літератури і мови (Department for German Language and Literature), де готують бакалаврів за відповідним напрямком (Programs. Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022).

У переліку запропонованих літературознавчих курсів для бакалаврів та магістрів кафедри літератури Гуманітарного факультету Лестера та Саллі Антін Тель-Авівського університету, можемо побачити тенденцію досить традиційного висвітлення німецької літератури у теоретичних літературних курсах за жанрами, стилями, напрямками, хронологією та соціокультурним, герменевтичним, компаративістичним підходами. Також з даного переліку у розділі «Вступні курси» ми знайшли курс «Німеччина» професора Г. Шахара (Детальна інформація про курси у Віснику Ташпав Гуманітарного факультету Лестера та Саллі Антін Тель-Авівського університету, 2022). І ось тут слід чітко розуміти, що підхід до вивчення німецької літератури в Ізраїлі є досить своєрідним і це, звісно ж, пояснюється

історією Голокосту та специфікою життя єврейського народу в Європі та його асиміляцією і дисиміляцією там. Отже, для окреслення особливої літературознавчої концепції у цьому напрямку, ми взяли за показовий зразок пояснення відділу німецької мови та літератури Єврейського університету в Єрусалимі, де для абітурієнтів у вкладці під назвою «Навіщо вивчати німецьку літературу?» структуровано зазначені основні відповіді, що містять національні науково-педагогічні аспекти.

Перший аспект полягає в тому, що «Німецька література багато в чому унікальна» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022) і своїми глибокими питаннями та роздумами впливає на німецько-єврейську літературу. Літературні та культурні питання Німеччини взаємопов'язані і беруть свій початок «від Просвітництва до XVIII століття та руйнується в катастрофі Третього Рейху (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022). Тож «Німеччина після Другої світової війни, в пошуках примирення зі своїм минулим, все ще прагне до нової культурної ідентичності, особливо після об'єднання ФРН та НДР рамках нової Європи» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022).

Другий аспект наголошує на тому, що «Німецька література знаходиться на роздоріжжі глибоких протиріч між утопією та ідеологією, між універсалізмом і націоналізмом, між релігією і секулярністю, між радикальним модернізмом і романтичним прагненням до середньовічного минулого, між ідеалом і катастрофою. Ця напруга відображена не лише в німецькій літературі на всіх рівнях її змісту: формах та жанрах, у драматургії, романі та поезії, але також і в естетичній теорії та особливо у філософії...» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022)

Третій аспект уже стосується сучасної німецької літератури, адже у ізраїльських літературознавців свій особливий підхід зорієнтований на сучасну тенденцію глобалізації світової культури: «очевидно, німецька єврейська література сьогодні може служити парадигмою для основних питань, що стосуються міжкультурності, культурного діалогу та конфлікту між культурами більшості та меншин» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022), особливо це відноситься до хвиль «турецької, східноєвропейської та сьогодні арабської імміграції, які створили нові проблеми культурної інтеграції та спілкування, а також можливу напругу між релігійною ісламською культурою і світською демократією» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022).

Четвертий аспект наголошує на унікальному місці у ізраїльській літературі німецьких творів написаних письменниками євреями, адже «часто єврейські автори функціонували як міжкультурні транслятори та представники цієї культури за межами Німеччини. Від Генріха Гейне до Франца Кафки, від Вальтера Беньяміна до Ельзи Ласкер Шюлер єврейські письменники розмірковують про культуру з унікальної чутливої та критичної точки зору як про меншість, аутсайдерів чи ймовірного ворога, що часто відображає особливий єврейський погляд на їхню ситуацію між акультурацією та емансипацією, вигнанням та месіанською надією» (Why study German Literature? Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022). Тож усе це дозволяє ізраїльським студентам «глибоко зрозуміти німецькомовний культурний світ, як він розвивався в його історичному,

соціальному, політичному та географічному контекстах» (Programs. Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem, 2022).

Отже, ми розглянули програми філологічних факультетів та відділів і помітили певні тенденції: культурні та історичні зв'язки між Ізраїлем та сучасною Німеччиною існують, але завдяки чіткому відмежуванню німецької культури, літератури, філософії від Третій Рейху як занепаду Німеччини; також приділяється особлива увага відродженню Німеччини і її пошукам нових ціннісних орієнтирів після Другої світової війни і, ще дужче, після об'єднання ФРН і НДР.

Відповідно до освітніх програм в Ізраїлі, які ґрунтуються на уже зазначених аспектах, німецькі літературні твори письменників єврейського походження вивчаються в курсі єврейської літератури. Також робиться виражений акцент на вплив єврейської культури, через літературу, на розвиток цивілізаційних процесів у європейському культурному просторі і за його географічними межами (в Америці). В цьому контексті слід загадати про концепцію Р. Вайс розглянуту у праці «Сучасний єврейський літературний канон: подорож мовами та країнами», яка зазначає, що часто «єврейські автори належать рівночасно до різномовних культур (Ф. Кафка, С. Беллоу, І. Бабель, П. Целан тощо), проте не мова відіграє провідну роль у їхній приналежності до відповідного канону, а власна етнокультурна та духовна ідентифікація» (Ксьондзик, 2009).

Щодо підтвердження впливу єврейських авторів на німецьку літературу та мову, то А. Ешель та Н. Рокем звертають увагу, що саме завдяки якісному перекладу Біблії М. Мендельсоном, німецький та західний читач мають змогу зрозуміти єврейські характери – це перші якісні лінгвістичні проникнення єврейської культури у німецьку. Також дослідники додають, що «у найбільшій німецькомовних містах, таких як: Берлін, Відень, Хайдельберг з'являються найбільш важливі єврейські письменники: М. Й. Бердичевський, Л. Гольдберг, Ш. Й. Агнон, Д. Вогель, У.-Ц. Грінберг, А. Бен-Цхак та ін. Як аргументи проникнення єврейської культури в німецьку, А. Ешем та Н. Рокем приводять у приклад перекладацьку діяльність Ф. Розенцвейга, який перекладав середньовічну єврейську поезію та загалом єврейську літературу і в літературознавстві цей проект назвали «принесення єврейського духу у німецьку мову» (Eshel & Rokem, 2015).

Також про взаємовплив німецької та єврейських культур йдеться у дослідженнях істориків Н. Шеффі, зокрема у праці «Єврейське поглинання німецької літератури у Ішув» (Sheffi, 1999) та в американській дослідниці Л. Моріс у праці «Германістика та юдаїка: симбіоз двох сфер» (Morris, 2016), що демонструє світовий потужний вплив єврейської історико-культурної школи на ставлення і розуміння природи відносин єврейської та німецької культур науковими школами зарубіжних країн.

Звісно після огляду особливостей ізраїльського підходу до наповнення літературознавчих дисциплін німецьким літературним компонентом, мусимо визнати, що ситуації українського народу та ізраїльського відрізняють в першу чергу часовими проміжками та визнанням країни агресора своєї провини і, відповідно, сприянням налагодженню культурних, політичних і наукових в'язків на підвалинах рівності та історичної тягlosti традиції взаємовпливів культур до періоду Третього Рейху та після. Саме тому Ізраїльська освітня система не виключає німецьку культуру, німецьку літературу як з наукових зацікавлень, так і з освітніх програм, хоча і робить це у свій особливий спосіб, відповідно до науково-педагогічної

концепції, що сформована навколо збереження єврейської культури та доказів її унікального впливу на інші культури та держави. Також Ізраїль розробив свою державницьку позицію щодо Німеччини уже після 1945 р. і після створення держави Ізраїль (1948 р.), а Україна ж, навпаки, саме зараз перебуває у стані війни, будучи державою і це теж створює особливі умови та впливає на шляхи вирішення українського питання.

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ РОЗВІДОК

Отже, враховуючи досвід Ізраїлю та особливості української воєнної, геополітичної, соціокультурної, географічної тощо ситуації, дійсно, певні аспекти цілком можливо почерпнути, зокрема щодо розробки науково-педагогічної концепції у підході до залучення російського компонента в курси зарубіжної та української літератури (щодо авторів українського походження). Як відомо, деякі кроки у цьому напрямку вже є, хоча в дечому досить радикальні, як от «культура скасування» («cancel culture») усього російського, що зумовлено військовим вторгненням та злочинами Росії проти України у 2022 році.

Звісно, потрібно враховувати думку суспільства, а надто в умовах активної фази війни, коли більшість українців сповненні зневаги і огиди до російської культури. Та «культура скасування» – не вирішення, бо, в контексті професійної освіти науки, такий підхід не відповідає реальності та ознакам науковості: універсальності, загальнозначущості, фрагментарності, знеособленості, спадкоємності, критичності, достовірності, позаморальності, раціональності тощо, адже літературознавство – це наука, яка має вивчати все розмаїття літературного світу і соціуму. В свою чергу, літературне питання – комплексне, особливо в час війни, і охоплює різні вектори: освіту (знання та виховання), психологію (особистість), культуру (традиції), соціологію (думки громадськості), політику (лобіювання та пропаганда), право (закон), етику (поведінка), філософію (ідеологію та уявлення), історію (факти), релігію (віра), тож вирішувати питання з російським компонентом в літературознавчих дисциплінах України треба, але лише з урахуванням цих векторів, бо йдеться про літературу країни агресора та окупанта. Орім того, суто в державницькому ключі, ворога потрібно знати, щоб перемогти не лише на полі бою, але і в культурно-освітньому просторі, бо у випадку Росії, її література – це її ідеологічне осердя і, водночас, частина світової літератури.

Тож ми пропонуємо запровадити, на час війни та післявоєнного періоду, спеціальний курс для майбутніх та діючих філологів і педагогів, розроблений науковцями різних, уже згаданих, напрямів, який стосуватиметься методики роботи з російськими творами у необхідній та корисній державі унікальній концепції, що поєднує україноцентричність та об'єктивність науки.

Отже, науковці мають запропонувати суспільству сталу науково-педагогічну концепцію, відповідно до неї підходи до вивчення російських творів та розробити програму підготовки (спецкурс) для майбутніх та діючих фахівців, на базі навчальних університетських програм та курсів підвищення кваліфікації педагогів. Це вкрай важливо, щоб гармонійно дотримуватися суті науки, відстоювати інтереси держави та отримати професійних фахівців у школах та університетах, які знатимуть та вмимуть працювати з російською літературою без шкоди собі, студентам, учням та державі.

Окрім зазначених рекомендацій, що уже встановлюють вектор подальшого розвитку нашої теми, результати та ідеї, що були висунуті у статті, можуть мати

продовження в більш ґрунтовних дослідженнях певних аспектів, зокрема, щодо вивчення підходу ізраїльської вищої освіти до літературознавчих дисциплін та їх безпосереднього зв'язку з суспільними науками, що вплинуло на структуру гуманітарних факультетів та напрямів підготовки фахівців-філологів, педагогів тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Волощук, М., Галушко, К. Гоменюк, І., Громенко, С., Денисенко, В., Домановський, А. ... (2022) *Нова схема української історії*. Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. Режим доступу <https://cutt.ly/2ZygzG> (дата звернення: 16.07.2022).
2. Громенко, С. (19 квітня 2022) *Чому саме Україна – справжня спадкоємиця Руси*. Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. Режим доступу <https://cutt.ly/DZyafg> (дата звернення: 20.07.2022).
3. Громенко, С. (1 червня 2022) *Шкільні вчителі справді виграють війни. Росія це розумію і готується до цього, а Україна?* Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. Режим доступу <https://cutt.ly/TZy18R> (дата звернення: 21.07.2022).
4. Детальна інформація про курси у Віснику Ташпав Гуманітарного факультету Лестера та Саллі Антін Тель-Авівського університету (2022). Режим доступу <https://cutt.ly/vZyUiM> (дата звернення: 22.07.2022).
5. Ешлбом, Е. (2018). *Червоний голод. Війна Сталіна проти України*. Електронна бібліотека RoyalLib. Режим доступу <https://cutt.ly/SZytn73> (дата звернення: 20.07.2022).
6. Інститут дослідження голодомору. (2020). *Конвенція ООН про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. До 75-х роковин Голодомору в Україні*. Режим доступу <https://cutt.ly/uZyt1e3> (дата звернення: 20.07.2022).
7. Ксьондзик, Н. (2009) *Сучасна література в Ізраїлі. Корисні уроки для українців*. ЛітАкцент. Режим доступу <https://cutt.ly/NZyqUw> (дата звернення: 22.07.2022).
8. Снайдер, Т. (2022) *Путін давно мріяв про світ без українців. Тепер ми бачимо, що це означає* // Локальна історія. Мультимедійна онлайн-платформа про минуле та сучасне України. Режим доступу <https://cutt.ly/IZyedxg> (дата звернення: 20.07.2022).
9. Толмачов, В.М., Седельнік, В.Д., Іванов, Д.А. (2003). *Зарубіжна література ХХ століття : навч. посіб. для студ. з 35 ВНЗ* ; під ред. М. Толмачова. Москва: Видавничий центр «Академія».
10. Шкільна програма по літературі в Росії (2022). Режим доступу <https://cutt.ly/dZywILL> (дата звернення: 20.07.2022).
11. Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem. (2022). *Programs*. Retrieved from <https://en.german.huji.ac.il/book/programs>.
12. Department for German language and literature of The Hebrew University of Jerusalem. (2022). *Why study German Literature?* Retrieved from <https://en.german.huji.ac.il/book/about>.
13. Departments of Language Studies (1999-2022). *Israel Science and Technology Directory*. Retrieved from https://www.science.co.il/language/Departments.php#google/_vignette.
14. Eshel, A., Rokem, N. (2015) Berlin and Jerusalem: Toward German-Hebrew Studies. In Aschheim S. E., Liska V. *The German-Jewish Experience Revisited*, pp. 265–272. Berlin: De Gruyter. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/j.ctvbkjwr1.18>

15. Morris, L. (2016) German Studies and Jewish Studies: Symbiosis of Two Fields. *German Studies Review*, 3 (39), 601-610. Baltimore: The Johns Hopkins University Press. Retrieved from <https://www.jstor.org/stable/24809108>.

16. Sheffi, N. (1999) The Hebrew absorption of German literature in the Yishuv. *Israel Affairs*, 4 (5), 158–171. Retrieved from <https://cutt.ly/tZywOjo> <https://doi.org/10.1080/13537129908719535>.

17. The Haifa Center for German and European Studies (HCGES) is a joint project of the University of Haifa and the German Academic Exchange Service (DAAD) (2022). Retrieved from <https://hcg.es.haifa.ac.il/>

18. Weiss-Wendt, A. (2019). When the End Justifies the Means: Raphaël Lemkin and the Shaping of a Popular Discourse on Genocide. *Genocide Studies and Prevention: An International Journal*, 13 (1), 173–188. Retrieved from <https://digitalcommons.usf.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1585&context=gsp>.